

A. FADEEV.

P2
Q-152

SUURGAN

Y OGIZ

NOVOSIBIRSK

1935

A. FADEEV

I. SÝRKAÝEV KÝCYRDI

ŞUURGAN

Çuruktarъ la, oblozkazъ Likmannың

36576

№ 33298
70 20 25 р.
VIII

I.

Avgust ajdyň vaştarık kynderinde, съкту tynniň ortodo, Levinsonnyň otrjadına taq attu estafeta keldi. Oń partizanardıň otrjattarynyň ştabınyň kargan nacal'nigi Suxovej-Kovtun ijgen. Japondor partizandardын en artyk kycine tabargan kereginde, Izvestka dep çerdin çapında өlymdy kandu çuu bolgon kereginge, baza ol vojy deze togys okko aldýgъr, ańśylardıň kıştuularыnda çaşyńpır çyrgeni kereginde... Suxovej bicip turgan.

Estafetanın Levinson tynnin ortozында, on eki cas çarçymda algan, çarçym castың vazында deze, kydyci bolgon Şuurgannыň koppyj vzvod, tyjmeendy tabış çarlap, çoldor-sajып toskыlagan.

Tujuk bytken çerlerge kirele, Levinson өskө otrjadtar la til alzaryn tapaj kalgan. Kanca ыldarga, kizi үidъ baspagan çol la, ol vojyńnyň partizandardын baştar braatkan.

Ulaxinskijdыň bastra çalańyp, japondorlo Kolcaktың otrjattary alýp salgan. Өştylerdin razvedkazъ çer-le-sajып çyrgylep, Levinsonnyň dozornыjlarы la çanys katap tabaǵyzъr turgan emes.

Taq erten tura Levinsondь kyrlardan keze tujuktap saldy, će eki cas çuulaşkan kijinnde,

одыс кизизин аттыralа, ол өшtyлериниң oтrjattarып-
ның ortozъпаң узе sogър, съсър kөnykti. Kol-
saktyң attu kazaktarы deze опь kijnineң арь istep
syryze berdiler.

— Мынаң арь ви rajondo—turarga bol-
bos-dep, асыпър Levinson ajttы.—Artkan-kal-
gan çolъvъs kyn tyndyk қаар. Çalanga alър
çyrer sumkazып acala, ol çerdin planып alър
kөrdi.—Bu... Mynda sъndap bararga kelizer...
Bararga uzaak, ще baza kanajdar...

Levinson tajgada konorgo sanandy. Ol raz-
vedka la çoldы taap, atka la aşka вай, Tudo-
Vaki dep өзөккө өдөргө, izenip turgan.

— Razvedkaga Şuurgan barar, вис тънда
konorъvъs-dep, Levinson воյыпъп ротоşcni-
gъ—Baklanovka ajdър, қакър salдъ.

— Tur!.. dep, aldy қаар кыjь съкть. Ol
kyjь tsep le ulamdalыр turдъ, aldyndagыlarь,
ol orto toktoj tyzerde, kijnindegileri deze, icker-
legence turдъlar.

— Şuurgandy!

— Şuurgandy kъсьгър çat...—dep katap
la tsep-le kыjь ugulдъ.

Bir kezek sekundтың вазънда, karcaga kuş-
tyj korсоjър kalgan, Şurgan çedip keldi, bast-
ra otrjad опып eerge, век laptu kydyci отъ-
гъзъп отыргапып kөkyzyp, omoorkoj kөryp, kөs-
le uzadър salдъ.

Şuurgandy razvedkaga ijele, Levinson ви
ok tynde çanarzъп dep, қакағър salдъ. Kyn
tyşten kыjган soondo, төрт casta Şuurgan ot-

rjadtan ајтып, војьпын mingен ајдыңып aktu kyyni-le камсылар, көнүгө берди. Tajga—сыстан съсър kelerde, karaңуj kire bergen bolgon, eskirip, cirip, қавиизь ојып kalgan om-шanniktyң (adaru sugar turапың) қапына җеделе, ајдыңып ooзып tartып aldb.

Adып buulap salala, cirip kalgan turапың toormoшторыпьң кыrlарынан tudипп, karaңуj oro төмөн tyzerdin beri-қапында, bir tolkkka съсър aldb. Kabortо vygylip kalgan bek buttary-la өтө өндөјө-лө tabыштанваj, ickeri kөryp, karaңуj tyndi tynadap, ol on minut kreezi turдь.

Шuurgan eerge kaльp съгала, çolgo съсър aldb. Uzaktan beri çүрвegen kara çoldың izi өлөндi өtkyre çакшь bildirvej turдь. Cicke caal kajыңдар, өсүрүp salgan svecinderdij, karaңуjda agarып turдылар.

Ol төстөк چерге съсър keldi: sol қапында қаан аңып тыйғып kalgan arka sөөgi oşkoş, kara sыndu syryler bargan; ағып suu шuulap turgan; eki сакырт болгодыj چerde, suudың қапында ot kүjyp turgan; onoң ағы, çol kecire, deremnenin, қарыldаваj kүjyp turgan, ottorъ çaltыrap, сөjylyp turgan.

Шuurgan sooksына берdi: опың kijgeni, topsыларъ yzylyp, çakazъ kajra salып kalgan, sal-datskij fufajka bolgon, опь gimnasterkanың ystyne kataj kijgen bolgon. Ozo вaштар ol, от kүjyp turgan چерге bararga sanандь. Kandyj vir ucular bolvozьп dep, ol kovurадаn kol myltысьп съгарала, fufajkanың altына, kирьпа

къстап алдь, ковыръп deze eerdin кавъпа ça-
зыгър sugър salдь.

Ol kyjyp turgan ottyn sranaj çapъnda bol-
gon, kenetijin karanujda attyn сосьтак kişte-
geni uguldь. Ajdyr tap edele, onco војь тъг-
къразър, kulaktarъп kадај tudup, kiştegenine
karuun berip, kiştedi. Ol ok tuşta, ottyn çapъ-
nda kөлөткө çajkandy. Şuurgan варъ çok
kyci-le adып камсылаarda, adь-la војь eles edip
kalдь.

Ottyn çapъnda, korkъган kөстөrin tazraj-
тыр альр, виr kolъна камсъ tudupър, виr kolъп
korulanър turgandyj, өre kөdyryp, kara вaştu,
sъrsak uulcak turgan. Ol tarьska өdykty-lap-
tjalu, ştanъ çыртък, съпъна kelişpes, edin ebrede
oropър algan kurtъckely, kendir le kurcanър
algan kurlu turgan. Şuurgan uulcaktъ emeş
le выlca basraj, опып алдь orto, ajgyrъп tyr-
geen toktodър, oozъп tartър алдь. Ol војь-
пъп алдьнда turgan, korkup kalgan kөsty uul-
caktъ kөrdi, ştanъна өtkyre, çылаңаш tizeleri
kөrynyp turдь, eeziniç çardынаq algan, sam-
tar kurtъckeden, uulcaktъп cicke mojnъ вири-
latkan keberly волър, katkытсыlu-da асьпь-
lu-da kөrynyp turдь.

— Sen ne kerek turun? Korkydn-ва?..
E-e, kuckaş, kuckaşty-la seni! Seniң tenegin-
di!—dep, Şuurgan.—Turup çazып! Seni tepsep
ijgen bolzom ne bolor edi?..

Uulcak korkъганънаq arajdan-ла serijle,
kolъп tөмөn salър ijdi.

— Sen, визуј сылар, не керек չава kalър keldin?—dep, korukan аајыпса, ol suradъ.

— Korkъвај kajdar:—тънда менің atta-
тъм da вар...

— Atta-ar-ың?—dep kylymzirenip, упун сөjур Šuurgan suradъ.—Kөrzөgөr опь! Eki въкъндъ tajnala, kajra сасып, uulcaktъ аськ-
tap kөrөlө, kenetijin katkyrdь.

Uulcak ujalgan војыпса, выдуvвеj, тутсы-
гып teskeri tartыпър ijdi, چе, kizi korkuga-
дъj нeme չодып kөtүp, kагып, vi тъпъп on-
cozъ syreen katkyпсыlu вольр turgalып bilele,
çuzyn сыгсыjтыр ijdi, ajdarda, tumсиgъ өгө
corcojъr сыктъ, војъ, deze bala katkyзып cic-
ke uni-le baza katkyra berdi. Šuurgan опь
kөrөlө, onoп tam тъңда katkyrdь, olor eki-
lezi, onojъr, bir kezek minutka katkyгьшtylar:
biryzi eerde агъ-beri çajkapъr, ekincizi—çer-
de өlөnge togolonър, alakandarъ la çerge taja-
пър алър, kajra taшtalър, tam вытсыldap, tal-
ganca katkyгьzъp turdylar.

— چe, аյылдып eezi, meni, katkyrtтып la
baza!—dep ucunda Šuuragan ajda-la, уzeniden
vidun uшtup turdь.—Katkyтсыlu la kizi во-
льртъп, sen... Ol çerge tyzele, koldорып ot
çaar sunup ijdi.

Uulcak katkyзып toktodolo, съгајып sodър,
baza sygynyp turgan keverly вольр, onoп artъk
ојып katky sakъp turgandyj аськтап kөrip turdь.

— Sen kokryгсы-la, kөrmөs!—dep исында
ol ajttъ.

— Men-ве?—dep ajdala, Şuurgan kylym-
zyrendi.

— Men, karyndaş, kokыгсы...

— Men тың korkyдьт,—dep uulcak исун-
да çartып ajdyp berdi.—Menin attaғыт тып-
да. Men deze, kartosko ръзъгър çадыт...

— Kartosko-ва? Syreen boltыр! Şuurygan
kolynan tiskinin vozotpoj, koştoj отыгър aldy.

— Sen ol kartoskopъ, kajdan alyp çадың?

— Bat-taa, kajdan alyp çадың degen...
Мында ondyj neme onь-çok kөр!—dep ajda-
la, uulcak kolъ la evrede ulap ijdi.

— Ajdarda, uurdap çадың-ва?

— Uurdap çадыт. Kajda adыңдь men tu-
dajып... Men, karyndaş, vozotposыт korkы-
ва. Ajdyr çakşy ajdyr воьртыр!—dep uulcak
ajdala, ici tartыль, çamandanыр kalgan, valtъ-
rъ deze etty keberly ajgyrdы evire, taskap
kalgan kөstөri le, kөryp ajttы:—Sen војып,
kajda çerly kizi?

— Ajdyr, kem çok çakşy,—dep Şuurgan çөр-
төніп,—Sen војып kajda çerly kizi? dep suradь.

— Tygynde,—dep ajdala, kөrynyp turgan
turalardың odь çaar, uulcak bazyla umdap ajt-
ты:—Bistiң çurt Xanixedze edi... Çys çiirmе
өтөкөly...

— E-e, ondyj-ва?.. Men deze Vorob'evka
dep çerdeң keldim, ol ви sъппың ағы çапып-
да. Ugър çyrgen bologың-ва?

— Vorob'evkadaң-ва?.. Çok ukpadыт, uraak
boltыр...

— Uraak.

— Biske ne kerek çyryñ?

— Kanajda опъ ajdar. Опъ киисындарга-
да saat... Attar sadыр alarga sanapър çyrum,
slerdin çerde attar kөрdezet...

Men, karyndaş, olordь syyp çadым. Војт
deze çazъна-la өскө kiziniң malып kydyр çyrgem.—dep Şuurgan киисында.

— Sen meni војтмәйп кавыгър turu
dep, sanapър turun-ва? Eeziniji..

Uulcak çeninen katkak, kirly kolып съда-
гър alala, камсыпъп savыla kyldi kaza berdi,
onon kizi çilbirkegedij, kara kartoskolor to-
golonър съдыр keldi.

— Sen kalaş kereksip turun-ва?—dep su-
radь.—Mende bar, çanъs la as...

— Spasibo, men çanъ çiuktala boo çetre
çip algam—dep ajdala, Şuurgan tamagъп sa-
vavыla kөrgysti.

Uulcak kartoskopъ sъndыrala, опъ угр
turup, kabortozъп terezi le kozo oozyна su-
gup ijdi, tilile bulgap, uctu kulaktarъ la kъj-
тыкта дър, mendej-шымдай Cajnaj berdi. Caj-
naj-la, ol Şuurgan çaar kөryp ajtть:

— Men өскис bolgolъ, çarym ыл boldым.
Adamдь kazaktar өltyrgen, enemdi olor-ок өl-
tyrgender, karyndazъть baza...

— Kazaktar?—dep ajdър, Şuurgan сось
berdi.

— Baza kem өltyrzin?.. Teginen-le tegin
өltyrgen. Çurtъвьсты bastra yzyp saldь, çanъs

bistin çurttъ emes, bastra oneki өрөкө, aj toozъna kelip çat. Emdi baza tөrtөn toolu ki-zi turup çat. Volostnoj deremne bistin kolъvъsta, Rakitnoj dep deremnede, ondo çajdъ өт-kyre, bir polk turup çat. Oj, ulustъ кънpar çat!.. Kortoskonъ alzan...

— Nenің ucun sler kacpadьgar? Ol ty-kynde, turgan agaş kandyj elbek...—dep aj-dala, Şuurgan өрө kөdyrylyp keldi.

— Agaş degeni ol ne? Çazъна agaştyң arazъnda otъrъp bolbossъң. Ondo sas,—съдъr-bolbossъң—korkuştı çaman çer...

— Bilerin-ве?—dep, өрө kөdyrylyp Şuurgan ajttъ—Menің adьmdъ kydyp kөr, men de-remnee ваър kelejin. Slerden, men kөryp tur-zam, neme sadъp alaçынац bolgoj, kalgancъzъn blaap aldarar...

— Sen ne onoјър mendep turun? Otur-zaң!..—dep kydyci uulcak ajdala, ol ok ta-гъјп kyyni çapъr, baza but вазъна turup keldi.—Çaңьskanga тънда erikceen! dep ko-mьdaldu yni-le çartap ajdala, съktu çaan kө-zi-le Şuurgan çaar çajnap turgan сыlap, kө-ryp turdъ.

— Onoјър bolbos, karъndaş,—dep Şuurgan koldorъ-la çajъr ijdi. Karanuj tyn өtkө-lөktө ваър, kaјъr, kөrөr kerek... Men udavaј-la ojto kelerim, ajgyrdъ tuzap salarъвъ... Olordъң ondo eң çaaپ kajda turup çat?

Абыстың turazъп, kanaјър tabaғып, es-kadronnyң nacal'niginin turgанып, deremnenin

тъшынса kanajda варатаңып, uulcak çartap, аждыр берди.

— Slerde ijter kөр-ре?—dep Şuurgan suradь.

— Ijter җедизе-ер, če olor tudagan emes.

Şuurgan ајдығып tuzajla, ezendezele, suu kujulada cike çol-lo вазър ijdi. Ol karanujda kөrynvej kalganca, uulcak опъң kjninen sa-naarkap, kөryp turдь.

II.

Çарыт castың вазънда, Şuurgan deremnenin ҫапында bolgon. Cicke çol on ҫапып ҫaar burulgan, če ol ulustardың maalazына исурagan ca өлөңин саар salgan ҫalan-la вазър қатты.

Deremne ujuktap ҫаткан: ottorъ өсүр kalgan; ҫылдыстардың ҫарып turgan ҫарыбына salam la ҫаркан turalardың ҫылу ҫавиҙь ҫукарайдан kөrynyp turдь.

Şuurgan eki pereulkаль өдө-лө, усунсызine burudь. Ijter, onon bojlorь korkыр kalgan nemdij, tungak ynderi le урт, uzatkыlap turдылар. Bir de kizi тьшкарь съсыр, опь surabадь.

Tserkveni ebre-sogыр, Şuurgan baza bir kанса pereulkalar өtti, ucunda авыстың sadыңып buduktu cedenine toktoj tyشت. Şuurgan kөстөри le bedrep, тьңдадь, serengedij neme çok волordo, тавьстанвај, tyrgen cedendi azыра kалыр ijdi.

Sad koju budaktu agaştu bolgon, će agaştyň byri tyzyp kalgan. Şuurgan tъп тъпвајда, agaştyň ortozъп çaar bastъ. Agaştar kenetijin cogolo berdi, воյпъп turgan çerinen, sol çapъп çaar ot çarxъp turgan kөznөk kөrdi. Ol kөznөk асък bolgon. Ondo ulustar oturgandar. Ottып bir—aaј çarxъb, tyzyp kalgan agaştyň byr çalbraktагына tijip turdь, çiilek agaşтарь, altындьj turup çattь.

Turapъп icinde, ostoldo, ulustar kөzөr ojnogыlap oturdыlar. On çapъnda сасып sъjmaj, kilejte tarapъp salgan, kicinek sөөkty, kargan авъs oturgan; ol stoldып ystyle, çaman, kicinek koldorъla, ojnojton nemedij sabarlarь la kөzөrdi bildirbezинең arъ-beri ylep turdь. Şuurganga udura, oozynda kanza tiştenip algan, съраjь çaras, etenir ofitser oturgan. Şuurgan onъ „eskadronnyп nacal'nigi“ dep bodop aldy. Sol çapъnda kara papaxalu, pogonъ çok, burkalu ofitser oturgan, kөzөrdi taştagan zaјьп, ol воյпъп burkazъla oronъp turgan.

Şuurgan korcojъp alъp, tuurazъnan teskerlep, kөznөktөп arъ bolъp bardь. Ol agaştar alleja çaar bargan-la tuşta, bir çardыna salъp algan kazaci şinel'dy kizile kenetijin ucuraşты; onъп kijninde baza eki kizi kөryndi.

— Sen тънда nenи edip turun?— dep Şuurgan la ucuraşkan tuşta, arajla tyspegen şinelin çava tudup, alan kajkap, ol kizi suradь.

Şuurgan tuura kalъj la agaş ortozъп çaar çygyrdi.

— Tur! Опь tut! Tut! Beri kel! Ej!..—dep bir kezek ynder кыжырдь. Мылткътъң тавъзь-пън къска уни, кийнинең арь uguldb.

Şuurgan агаشتъң ortozъnda azър, furazkazъп cogoltolo, cat-la aajlanър bolvoj, bodolgonlo çugyrdi, ѡе ynder deze kajdada aldb çaar on-top, ugulър turgandyj волър uguldb, oromnon ijttin, асыпър yrgendij, уни baza ugulър turdb.

— Şak ol braat, tut!—dep Şuurgan çaar kem de kolъп sunganca çugyryp, кыжырдь. Мылткътъң огъ kulaktъң çапынса съдыгър өtti.

Şuurgan baza attъ. Oo udura çugyryp kle-etken kizi, nemee tabarala, չыбылдь.

— „Tөgyn, tudup bolbossъң!..“ Sagъzъп өөт kөdyryp Şuurgan ajttъ, „опь tudup alar“ dep, ol kalgансъ minutka çetire вутреj turgan.

Ҫe ҹaan, uur sөөkty kemde опь kийнинең tudala, војьпъң altъна չыга vazър ijdi. Şuurgan kolъп altънаң съдагър alarga albadapъr turarda, ol orto vazъна тъң sogordo, опьп sagъzъ съдыр, bilinvej, talър bardь.

Опьп kийнинде, опь ulaj sokylagandar, sagъzъ съkanda soondo, katap-katap sogър turgalып, sezip turdb.

III.

Levinsonпъп otrjadъ ujuktap çatkan ҹeri ҹавыс, karaңuj, сък ѡер bolgon, ѡе Xauni-hedzenin агъ-çапындагъ kъskыltъm-saаръ өndy çalaңnaң kyn kөrynyp keldi, tyş tajgaпъп ystyne ҹагър keldi.

Attardың қалында үжектар қаткан днеval'пъј, түзныде пулеметтүң үзаактагъ тавазьндъј, узык çok тавыш ugala, көркөган војынса тұра-çыгыреle, мұлттың ala-kojgon. Çe ol сүнпъң қалында қоон еejne (olxa) агаشتъ томыртка сокыр turgan bolgon.

Dneva'лыj ajtklanala, sooko сыртајър, тезикty șinelge orопър, ak چerge съктъ.

„Şuurgan emdeege çok... Tojo азапър alala, kajda bir turada үжектар қат, тънда деze, torolop отыг“,—dep dneval'пъј sanандъ.

Ol Levinsonдь амъратпaska болвоj, опып ромоşcnigin Baklanovtъ ujgustъ.

— Ne? Kelbedi-ве?—dep ujkudan turgan војынса, bir de neme bilbes kөstөrin tazrajtър, Baklanov alanqzъj berdi.

— Nenin үсүн kelbedi? Çok, каяндаш, kederi et, ol ondyj bolbos ucurlu.

— Ex, e-e! Çe, Levinsonдь ujgus. Ol тұra çыгырyp keldi ujukudagъ kamagъп tumcugъп қаар қиurup alър, мендеj-шыңdaj kaյş kurun тъпьdър aldb.

Levinson bek te үжектар turgan bolzo, ol ok тарьjып kөstөrin acala, отыгър kojdy. Dneval'пъј la Balkanov қаар kөrөlө, Şuurgappъң kelvegenin sezip saldъ, tyşken қеринен atanatan өji өdyp kalganып baza bildi. Ol ok тарьjып ol tizeilenip alър, șinelin tyryp отыра Balkanovtъң со-съмакту suraktaryna kariun berip turdъ.

— Çe, ne болыр bardъ? Men оноjър ok sanangam... Bajla опыла, қартла, çoldo tuşta-заръвъs—dedi.

— Tuştaşpas bolzovь?

— Tuştaşpas bolzovь? Bejin uksan, tyrgek bytti, sende belen вии вар емеş-pe?

— Tur, tur! Kovyлka! Deremneni daeş!— dep ujuktap turgandardь dneval'пъj видъ la tyrtyp, ujguzъp, kaјьгър turдь. Olөннөң, seksejip kalgan partizandardьп başтарь kөdyryndi.

„Şuurgan өшtylerdin koљna kirgen bolor“ dep, sagъş ulustып sanaazъna cala koomoj kirip turдь. Kazъ la partizan ondьj sagъшty kiceep, korkыпър војьпан uradър turдь. „Vzvod-пъj arakьdan icele kajdada turada ujuktap çat“ dep, dneval'пъj kaғьnda teskeeri şyyp, bodoшtyгър turдь, kerekти tyrgen bydyreri Şuurganga ondьj kerekти çaktavazada, ondьj sa-gъшtular kөртөр turgan. Şuurgannып ondьj „çaman kыльгъна, neme kereksibezine“ kөр sabazъ komъdap, turguza la oo udura barar dep surap, Levinsongo атып ветвеj turgandar. Ucъnda Levinson „atanar“ dep, çakaru vеr- gen soondo, ol çakaruula kozo nele çetker, tybekten bozongondьj, otrjad sygynyp, kөkyj berdi.

Olor bir cas, onon арь eki cas bargыladь, kara вьçыраş cactu vzvodпъj cicke-çoldo kөryupvej turдь.

Olor baza ol krezi bardыlar, vzvodпъj de-ze baza da kөryupvej turдь.

Tajga agaşтып edegi çaar otrjad uncukraj вагър çattь.

Şuurgan çaan, karanuj sarajdъn icinde ви-
linip kөrdi: ol karackыл چerde çatkan. Ne bol-
gonьп, ol turguza la sagъzъna alьndь. Sok-
tъrgaпъна emdee de vazъ emdeence-le ши-
lap turgan, сась kanga چава kadър, çapşыпъ-
зър kalgan—kadъr kalgan кальп, мандайнаq
la, چаактарънаq sezip turdь.

Базъна kirgen baстаркъ la sagъзъ: „съсьр
barar argazъ bar - ne?“—dep, sanandъ. Ol
bastra sarajdъ sъjмар, kanca bar аськтаръп
tudup kөryp, ezigin de oodorgo sanangan.
Ol چer le zajn sook agaşka тавагър turdь,
аськтаръ deze, kicinеgi arga çok boldь, olor
kysky kynniq tan ertengi өсөмик چаңында
arajdan өдyp turgan.

Şuurgan sarajdъ аськтар kөrөргө çetkelek-
te, eziktiq тьş چаньnda тавьş uguldb, eziki
bektegen temiri şыlyrt etti, tan ertengi borom-
тьк چартк la kozo мыltыktu la lampastu eki
kazak kirgledi. Шуurgan buttаръп alcajta tu-
dup, kөstөrin sъкыjтыр alьр, olor چaar kөryp
turdь.

Опь kөrөлө, olor eziktiq چаньnda bazar-
baspas boльp tura baadыlar; kijninde turganъ
tumcugъп yzyk çok teskeri tartына berdi.

— Baraldar, zemljacok,—dep art исьнда
alдьндагъзъ ajttы.

Шуurgan vazъп tөmөn tudup alьр, тьштъна
съсьр keldi.

Bir kezek өji өткөн соondo, ol алдыңдағы көргөн кара папахалу, буркул таньш кизинің алдында келип турдь. Ол түнде авыстың садынаң көргөн туралың іци волырты. Ondo-ok, отурғушка қиүнада тартыпър алър, танааркап, Шуурган қаар көрвөj, қараş съrajlu, еттеніr ofitser отурған, кеңе опь Шуурган ескадрон-ның nacal'nigi dep бодогон. Emdi, екilezin асыктап көрөлө, nacal'nik ol еттеніr ofitser emes, екіncizi, буркул болгонь, емтіr dep ol биліп алды.

— Çe, варъгар,—dep ezikte toktop туралынан казактарга, унун сөjвөj, екіncizi айтты.

Olor, воjъ воjлорың jide salър, турадан съга берділер.

— Sen кеңе садта нени етті?—dep nacal'nik Шуурганның алдына тұрала, онон көзин алваj көрүр, tyrgen surадь.

Шуурган uncukraj, elekirenip, nacal'nik қаар көстөр көрүр, опың көстөр көргөнине асыктап көрүр турдь, түжук кара камагасы la arajdan қытъкташып, ol bir de neme ajtpas dep, баstra воjъның выдуми le көргүze bildirip турдь.

— Sen ви tenegindi tašta,—dep bir emeşte cuguldавай, унун өre kөdүrvej, nacal'nik айтты.

Ermekti тегин چerge ne ajdar?—dep ajdalala выдызи қымзар, vzvodnyj kylymzirendi. Bir kezek sekundka ескадрьппың nacal'nigi опын

тоңыр, кадыр kalgan kanga ujmalgan сокыр
çyzyn kөryp, асықтап turдь.

— Sen тұндағы çerly-ве, емеze kazъ
çерден kelgen kizi-ве?

— Vaše blagorodije, онојър suraарын та-
та!...— dep ajdala, Шuurgan چudruktарын tyunyp,
опың ysty orto curaarga arajdan-la tudипър
turдь.

— Ogo!—dep burkalu kizi ynun өре kө-
dugур, alan волър ajttъ. Ol ковиғдан kol-
тыltысын съgarala, Шuurgannың tumcugипън
aldь orto silkidi. Vzvodnyj, kөznөk қаар ви-
rulala, uncukraj tura berdi.

Опың kijninde опь kanca la kolтыltык la
korkudър, ne bolgonын oncozын сыпьн ku-
icsыndap ber dep, suragыlap ta turza, опың
ucun ajtъr bozodorывъs dep ajdъr-ta turza,
ol bir de sөs ajtpadъ-da, surap turgan ulus
қаар kөrvөdi-de.

Шyuu kөny tuшta araaj ezik асylган, kem-
niң de seksek cactu, korkup kalgan, teneksy,
kөstү вазъ, turаның icine kөryunyp keldi.

— Aga, çuuldylar-ва?—dep eskadronнын
nacal'nigi ajttъ. Bu kylykti alzын dep, uuldar-
ga ajdъgar.

— Ol ok eki kazak Шuurgandы ezikke
bozottыlar, асык kalitkanь oo ulap ajdъr vere-
le, опың kijnineң bastыlar. Шuurgan kaja kөr-
вөdi, çе eki ofitserdin kijnineң kelip çatka-
пын sesti, Olor tserkvenin çапындағы ak çer-
ge съктыlar. Ondo tulku agaстан etken tura-

пън چапында, attu kazaktar la kurcap salgan,
көр улус turgan.

Şuurgan вазъп өрө көдүреле көрзө, оndo
кыјтъктар турган, сук چуулъп kalgan улус
турган emtir, ondo сокыр kijimdy er ulustar,
uulcактар, korkыр kalgan уj ulustar, چузын
сокыр plattu къstar, ваза چurukta چuragандыj,
aru-cek kijimdy, kur-la چава tartыпър algan,
mandajында uzun cactu, tan attular турган
emtir. Ol ulustып ortezьnca өdөлө, turapъп
tekpiшty seneginin چапына toktodь. Ofitserler
опь ozoloj lo, tekpiшty senekke съктыlar.

— Bejin, веjin—dep ajdala eskadronnyп na-
cal'nigi, koштоj oo çer kөrgyzyp berdi. Шuurgan,
tekpiшti bir altajla, опь la koштоj turup kojdy.

Çaraş bydyшty, kara cactu, ak kijktin te-
rezinen etken چымзак өdykty, topсызь альпър
kalgan camcalu, fufajkazъпъп aldb tөmөn ty-
zyp kalgan, koju چазыл cacakty kur la kurca-
пър algan, emdi ol oncozъna ile kөrynpur turдь.

— Bu kizini kem biler?—dep nacal'nik
suradь, воjь deze kurc kөstөrin bir, eki kizi-
niп چysterinen bir sekundka alvaj kөryp turдь.

Ol kurc kөstөргө ucuragan ulustar men-
dej-шыңdaj kөstөrin چumip,bastарып tөmөn
edip turgандар.

— Biryger de bilbes-pe?—dep nacal'nik
katap suradь.—Опь bis emdi چartap alaгьвь...
Kyren ajgyrga minip alp, bijeledip turgan, bijik
sъndu, вагыпкыj șeneldy ofitser چaar kolъ la
umdaj-la,—Necitajlo!—dep, ol къждыгър ijdi.

Turgan ulus arańnan tyjmeze berdiler: алда тургандаръ киңи қаар кая көрдилер, кемде кара зеletty, вазъп вөкөjtip algan исун, опып қылу, tykty вөrygyle қаңыs kөryngen, turgan ulustып ortozынса çytkyp өdyp turdb.

— Bozodьgar, bozodьgar!—dep ol ajttъ, војь deze bir kolъ la çol асыр, baza biryzi-le kemdi-de eecij җediniп ekelip turgan.

Art исънда ol tepkiшty senekke җedip keldi, ol sъrsak, kara baştu, uzun pidzaktu uulçaktъ ekelip çatkanып, oncolorъ kөрдилер, ol uulcak korkъганып ulam, basraj cirenip, kara kөstөrin, bir de Șuurgan қаар, bir de eskadronnyп nacal'nigi қаар tazrajtъp kөryp turdb. Ulus tyjmeze berdiler, тып ontu la yj ulustып tudunъp turgan ermegi uguldb. Șuurgan tөmөn kөrөlө, kenetijin, kara baştu uulçaktъ, kece војьнып adып bergen kydycini, танъp aldь.

Опь колынап җediniп algan өвөгөп, војьнып вөrkyn alala, nacal'nikke вазъrala. ajdar sөzin тъnajda baştадь:

— Bu тъnda-kydyci (pastux) mende...

Çe, опь ukpas bolor dep korkolo, uulcak қаар вөkөjlө, Șuurgan қаар саваъ la ulap suradь:

— Bu-ва, çok-po?

Bir kezek sekundтып өjinde uulcak-la Șuurgan, војь воjлогъна udura kөstөzip turdbalar. Опьп kijninde uulcak eskadronnyп nacal'nigi қаар kөzin saldy, опьп kijninde опьп

kolъnан тудуп турган өвөгөн قاар терең тъна-
ла вазъп چајкадь... Çuulgan ulustъп тавъзъ
toktogolънан tserkovnyj starostanъп kazaga-
nъnda ojnop turgan возипъп тавъзъ ugulър
turдь, baza emes ulus тавъштана la, katap tok-
toj berdi.

— Sen korkъbazan, tenek, korkъbazan!—
dep çalakaj ermek le өвөгөн ajdър, војь Šu-
urgan قاар саваъ la tyrgerdede sajър turдь.

— Ol emes bolzo, kem boloton?—Sen
tanъzan, tanъzan... A-a, çylan!.. dep cygylda-
пър kenetijin ajdala uulcактып kolъп вагъ
çok kycyle silkip ijdi.—Ol, ol, vase blagoro-
die,—onon өскө baza kem bolzъп? Uulcak
çaңыs korkър çat, adъ eerly, sumkazъnda ka-
burazъ bar emtir, өскө baza kem bolor. Enir-
de otko çortър kelgen. „Menin adъmdъ ky-
tsen“—dep ajdala, војь deremnege bargan, uul-
cak deze sakър bolvoj salala, tan ҹаръj ver-
gen, sakър bolbody, adъп ajdap ekelgen, adъ
deze eerly, sumkazъnda kovura... Өскө baza
kem bolor?

— Kem çortър kelgen? Kandyj kovura?—
dep nacal'nik suradь.

Өвөгөн başkъzънан artъk korkъган војьп-
са вөrygyn uuzap, опып kydycizi, tan er-
ten sumkazъnda kolmetъктып kovuralu eerly
adъп kanajda ekelgen dep, bulgalър, arajdan
kiisъndap berdi.

— E-e тьндъj-ва?—dep eskadronnyп na-
cal'nigi ynин сөjө tartър ajttъ.

— Çe, ol опъ тапъвај туро ijne?—dep uulcak چаар umdap naçal'nik ajttъ.

— Kajda опъ веги вег. Bis опъ војвтъјпсе шылап көрөли.

Uulcak, kijninen агъ ijtirip, tekpiшty сенекке چууктап keldi, çе oo съgarga tidinip bolvoj turdь. Ofitser tepkiştereden tyzele, тыглазър turgan, sъrsak çardынаң uulcaktъ tудала, војъп چаар tartър alър, опъп korkьgальнаң ulam, tazrajър kalgan, kөstөrin چаар војъпъп өtkyre kөrөr, korkuştu kөstөri le kөrdi.

— A-a... a!..—dep, kөstөrinin agъп kajra kөrөlө, uulcak kenetijin kыjdyrdь.

— Bu ne bolor тъндъj?—dep, kандъj da yj kizi, toktодъпър bolvoj, چaan тъпър ijdi.

O1 ok tarъjъп-da kemniq de eelcek съj-rak sъпъ senektiq tepkişterinen taştala berdi. Ulus carcala tyşti, eskadronnyп naçal'nigi, тъп ijtkeninen ulam, koldogъп сатынганса, съgыldь.

— Adъgar опъ!.. Bu ne boldъ тъндъj?—depボльш çokko alakanъп suna tudup, војъ adър bilerin undup salgan сылап, çaraş съrajlu ofitser kыjdyrdь.

Bir kezek boş attular ulustъп ortozъna kirele, attarыla ulustъ toskыгър turdь. Шuurgan өшtyziniq ysty orto bastыра војъ la چава çадыр alala, опъ tamagънаң tudarga kүçyrenip turdь, ol deze kara kanatka tynej burkazъп aca sogolo, tolgo1ър, kolmyltъп kuryнаң съgагър alarga kolъ la kuryп karmadap tur-

дь. Уcунда ковуғазъптың төрсөзьп alala, Шуурған опьң тамағынаң tutkan-la тушта, ol опь улаж канса-канса катар адър ijdi.

Kazaktar қедип kelip Шуурғанды buttатынан тудуп syyrteerde, ol өлөңнөң тудунуп, вазъп өгө көдүрerge albadапьр turдь, се вазъп өгө tudar cineezi çok воър tөмөн tyzyгур, çer-le syyrtelip turдь.

— Necitajlo!—dep çaraş съrajlu ofitser кыjgyыrdь.—Eskadryндь қии!.. Sler baza варыгар-ва—dep nacal'niktaң ol surадь.—Komandirga at!

Çарыт castың вазънда kazaktardың eskadronъ bastra қии چепselin چепсенip, deremnedен съсьр, өткөн tyndеги Шуурғанның kelgen қолы la, өгө bardыlar.

V.

Baklanov, oncolorь la kozo nenі de сенер kөргөн воър, исънда toktодыпър волводь.

— Uksaң, men oncozьнаң ozo вагајьп,— dep ol Levinsono аjttъ. Опьп ne bolgonъп kem biler.

Ol адъп камсылаjla, алдындагь sananganынаң kapsaj, өлөң le өзүр kalgan adaru kьstadar podval қaar, agașтың edegine съга қортып keldi. Ogo, ol podvalдың ystyne съgarga çetkelekte, çарыт сакъгът la krezi çerde, төстөктөн tan attu vezen krezi toolu ulustar tyzyp çatkalgalып kөrdi.

Baklanov, төстөктин арь қапынан, қаңы от-
тјадтар көрүнер бolor-ва деп вilerge, қыраа-
пың ортоzъна kirip, toktoj berdi. Baza пеме
көryнbedi: eskadron stroj çokko attaryп bastы-
гър kleetken воъртъr; at ystynde, ulustың кыjyп-
dejin oturgальнаq ulam kөrgөөzin, olor қаңыла
сыr چelek le kelgen ulus dep bodogodъj.

Baklanov ojto bura sokon војнса төстөк-
тин ystyne съсър kleetken Levinsondъ arajla
tabarbadъ. Ol orto toktozъп dep, ol temdek
berdi.

— Көр-pe?--dep, Levinson опь ugala suradъ

— Bezen kizi krezi bar.

Çojular-ва (рехота-ва)?

— Çok, attular...

— Kubrek, Dubov, attaң tyzyger!—dep
Levinson araaj komanda berdi.—Kubrak-on
қапындагъ, Dubov—sol қапындагъ flanga...

Şuurgannың vzvodъ-la komandovat' etsin
dep, Baklanovka berele, опь тьнда artsып
dep қакъдъ, ol војь-da attaң tyzyp, mauzer
le арь-beri چajkap, tsepti aldынаq araaj bardъ.

Çыralardan съкрай turup, ol tsepti چатыгъ-
zala, војь bir partizандъ eecidip podvalga keldi.

Eskadron sraңaj چuuktap keldi. Вөrykteri-
niң сары چoldorънаq la lampastаянаq kazak-
tar bolgonып, Levinson тапър aldъ. Kara bur-
kalu komandirdъ-da ol kөryp aldъ.

— Ajt, beri چылзыңdar,—dep partizanga
шытырапър ajttъ.—Çaңыs la өre turbazъndar,
оноң өske ..

— Çe, neni kəryp turuň Kapşaj!.. dep ajdala, kamagъп çemre kəryp, ońň ijde salър ijdi.

Eskadron çuuк bolgonpaң ulam, attardың tibirti le, ulustың arayппаң kuiscыndazър turgan ynderi ugulър turdъ, olordъ çysterinen de kəryp, tanър alarga kyc emes boldъ.

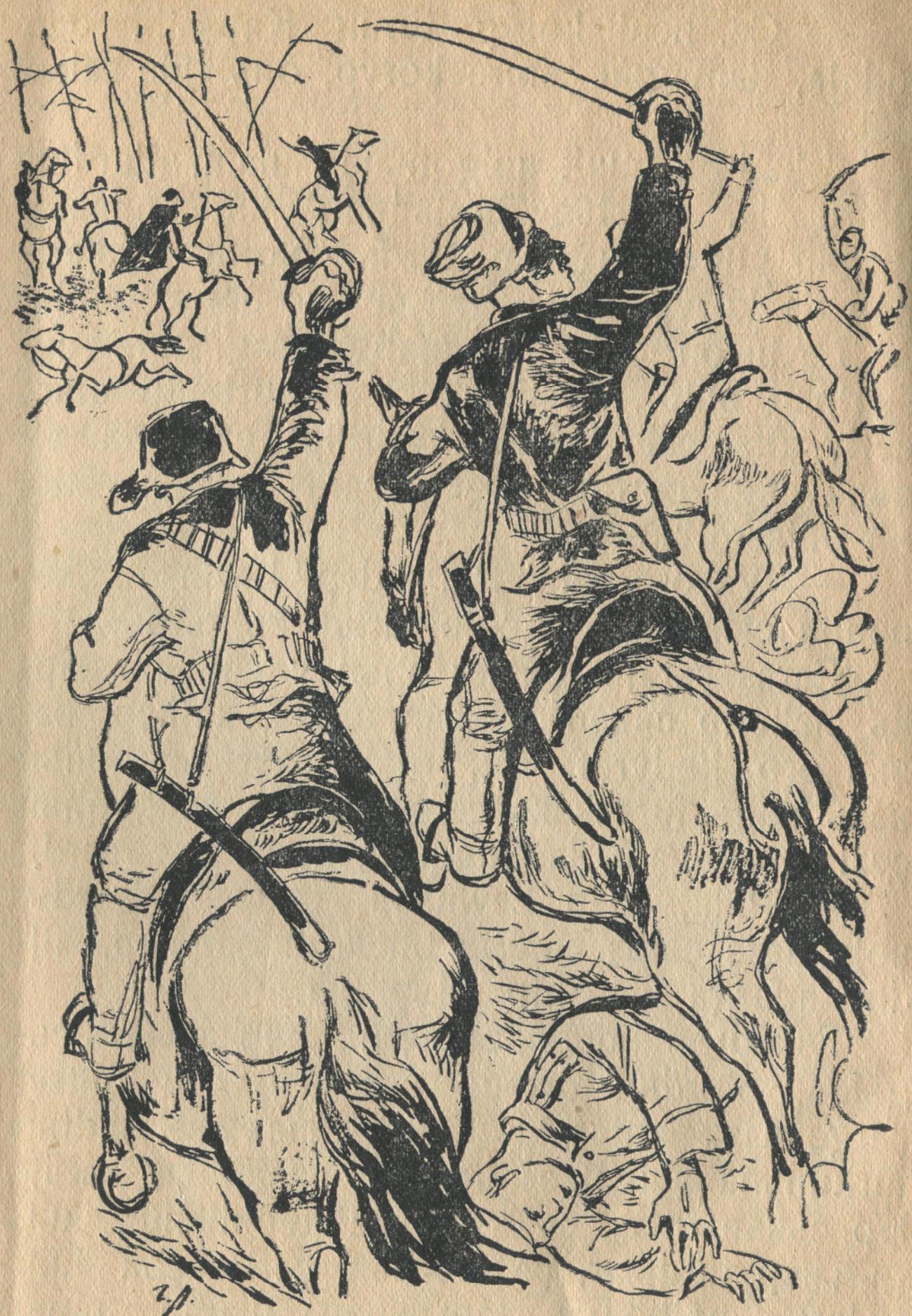
Levincon olordың sanangan sagъstarып çusterinen bilip, ancadala, kaңza tiștenip alър, eerly atta, cala koomoj otigър, çapъ la alдьна съга çortър kelgen, çaraş cъrajlu, ettenir ofitserdi kөrdi.

— Vzvo-o-od!.. Pli!.. dep Levinson keneñjin cicke uni le cөjө tartър kыjgyrdъ.

Çaraş cъrajlu ofitser ońň upuniң vaştarkъ cickerip съkan tavъzъп ugala, kajkar vazъп өгө kөdyrdi. Çe, ol ok tarayъп, ońň vazъndagъ furazkazъ çerge sасыla tusti, ońň çyzi, korkъgапь la kugarър, syri съга berdi.

— Pli!..—dep Levinson katap kыjgyrdъ, vojъ deze çaraş cъrajlu ofitserdi şыgalap, tijdire adarga kiceenip adър ijdi.

Eskadron bulgalъза berdi; kөр savaazъ cъgыldъ, olordың ortodo çaraş cъrajlu ofitser çerge baza aңtarыldъ. Bir kanca sekundың turkipъна bulgalъза bergen ulustar la, karajlap съkan attar, çapъs çerge tepkilenip, kыjgyzър turdylar, çe olordың çartъ çok kыjgыларъ, myltыktып tavъzъпаң ulam, stanaj ugulvaj turdъ. Ońň kijninde ol tyjmennиң, ortozъпаң, kara papaxalu, burkalu çapъs kizi

возопър съгала, адъпъң оозып тудуп, yldyzi le қаңыр, eskadronnyң aldnda вижеlej berdi. Artkandarъ опь тоовоj turdylar, kezikteri attaryn камсылап kederi kackыlap turdь; eskadronnyң bastrazъ olordың kijnen mantattылар.

Partizandar çatkan çerlerinen tura çygyryp, съктылар, encikpesteri kazaktardың kijnen syryzyp, but вазънаң atkыlap turdylar.

— Attar kerek!—dep Levinson қыжыгъдь.

— Baklanov veri bas! Attarga miniger!—dedi.

Baklanov, sljuda oškos тъзылдап turgan yldyzin колына алър, төмөн тудуп, көndyre өдө berdi; опьң kijnen șыңыт-шыңыт edip, қыжды-къұкъ la Șuurgannың otrjadъ mantattы.

Тавьш toktogan soondo, kazaktardың eskadronь, ulustaryn la attaryn cogoltыр, кајың agaştyң ortozына қазыпър kirgen soondo, partizandar војьпъң razvedcigъп taap aldylar. Kazaktar опь қаан turanың kijni қаньндагъ pereulkaga, cedenniң altына taştap ijgender emtir. Șuurgan қыjn چаткан, опьң сась, kysky, kugarыр kalgan өлөн-le tuduzър kalgan emtir.

Deremnege elden ozo Șuurgannың otrjadъ kelgen. Ulus attaryna tyzyp, војьпъң komandirъпъң sөөgin ebrede, сыңдай turup aldylar, Baklanov deze, tizelene turup алър, vzvodnyj-дың kara cactu вазъп, северлеp, çerden kөdyrdi.

— Çe, kajtты?—dep çortыр kelgen Levinson suradъ.

Тъпвај çat!... dep, turvaј өтө çerden, Baklanov araaj ajtть.

Ol orto, partizandardың ortozънда uulcak kөryndi.

Ol Ŝuurgannың adыn çediniр альр, сук turgan ulustь өtkyre vazър keldi.

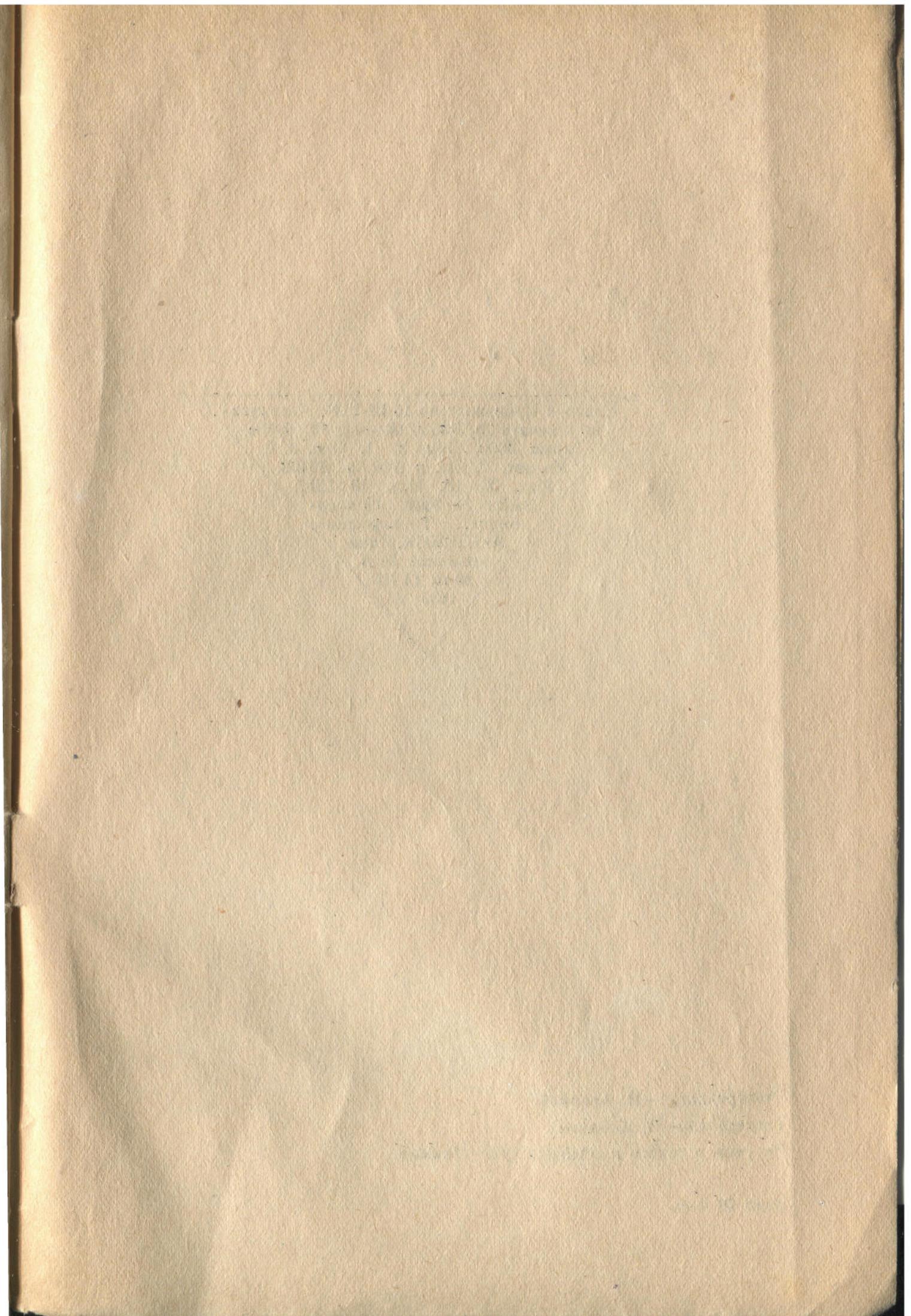
Ulus çol berip, опь aldып çaar өtkyrdiler.

— Çe, опың adь вү,—dep uulcak ajtть.

— Karuldap tur, degen... Војь deze katap kelbedi... Slerdin adъgar, alъgar... dedi.

Хранилище
одолжено

Сдано в производство 15/III-1935. Подписано к печати 29/V-35 г. Формат 62×94¹/16.
Тираж 3000. Бум. л. 1. Печ. л. 2.
Уч.-авт. 2. Зн. в бум. л. 45408.
Инд. Х-н-16. Изд. № 1257.
Заказ № 1030. Новосибирск. Типография
№ 1 ЗСКИК. Уполярилита № А
30 то 14/III
1935 г.

Ответственный редактор—И. Аргеков.
Технический редактор—В. Кобяков.
Рисунки в тексте и обложка худ.—Ликман.

Цена 50 коп.

50 акса
коп.

47196

0-05

А. ФАДЕЕВ
ПЕРЕВЕЛ И. СЫРКАШЕВ

МЕТЕЛИЦА
на ойротском языке.

**Обложка и иллюстрации
в тексте—худ. Ликмана.**

ОГИЗ Новосибирск 1935